

‘Sivil’ ve ‘Demokratik’ Bir Sivil Toplum Nasıl Mümkün Olabilir?*

How Can a ‘Civil’ and a ‘Democratic’ Civil Society Be Possible?

Erdi TOPÇUOĞLU**

Öz

Sivil ve demokratik bir sivil toplumun nasıl ve hangi koşullar altında mümkün olabileceği sorularına cevap arayan bu çalışmada sosyoloji ve siyaset biliminin üzerinde sıklıkla durduğu iki kavram hareket noktası olarak belirlenmiştir: Sivil toplum ve demokrasi. Bu iki kavramın ‘ne’ anlama geldiklerine değinmekle birlikte çalışmanın cevap ararken temel aldığı noktalar bu kavramlar çerçevesinde oluşturulan kuramlardır. Çünkü ancak bu kuramlar açığa çıkarıldıktan sonra ‘nasıl’ ve ‘hangi koşullar altında’ sorularına cevap verilebilir. Çalışma var olan ikincil veriler derlenerek gerçekleştirilen bir çalışma olma özelliğini haizdir. Alan yazınında ikincil araştırma/masa başı çalışma olarak adlandırılan veri toplama yöntemi, araştırma sorusuna ilişkin tartışmalara ve farklı fikirlere geniş erişim imkânı sunduğundan araştırma için uygun görülmüştür. Kuramsal bir tartışma zemininde hareket eden bu çalışmada önce sivil toplum kavramı açıklanmış ve sivil toplum kuramı üç ekol çerçevesinde temellendirilmiştir. Bunlar sırasıyla, örgütsel hayat olarak sivil toplum, iyi toplum olarak sivil toplum ve kamusal alan olarak sivil toplumdur. Benzer şekilde demokrasi kavramı da kısaca irdelenmiş ve demokrasi kuramı iki temel çerçevede temellendirilmiştir: Liberal demokrasi ve radikal demokrasi kuramları. Sivil toplum kuramı ve demokrasi kuramları yerli yerine oturtulduktan sonra sivil toplum ve demokrasi ilişkisi araştırılmış, bu ilişki çerçevesinde sivil toplumun ve demokrasinin faziletleri ve sınırları çerçevesinde sivil ve demokratik bir toplumun nasıl mümkün olabileceği tartışılmıştır. Sivil toplum ve demokrasi arasında pozitif bir korelasyon olduğu varsayımından hareketle, çalışma sivil toplum kuramını oluşturan üç farklı bakışın meziyetlerinden bir arada yararlanan toplumlarda sivil toplumun sağlanabileceği iddiasını taşımaktadır. Ayrıca sivil toplumun demokratikliği için liberal demokrasinin ötesinde müzakere ve katılım anlayışlarından temellenen radikal demokrasinin gerekliliğinin sivil toplumun demokratik olmasının ön koşulu olduğunu ileri sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sivil toplum, demokrasi, sivil toplum, örgütlü toplum, kamusal alan, radikal demokrasi

Abstract

In this study, which seeks answers to the questions of how and under what conditions a civil and democratic civil society can be possible, two concepts that sociology and political science frequently emphasize are determined as the starting point: Civil society and democracy. While addressing the

* Bu çalışma Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Prof. Dr. Mahmut BOZAN danışmanlığında Erdi TOPÇUOĞLU tarafından “Türkiye’de Sivil Toplum Örgütlerinin Yükseköğretim Politika Süreçlerine Etkileri” başlığıyla tamamlanarak 24.12.2021 tarihinde savunulan doktora tezinden üretilmiştir.

** Bartın Üniversitesi, Bartın, Türkiye, E-posta: etopcuoglu@bartin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3596-3611

'meanings' of these two concepts, the main points of the study are the theories formed within the framework of these concepts. In this study, which claims to be a theoretical discussion, and which is carried out by using secondary sources, the concept of civil society is explained first, and the theory of civil society is grounded within the framework of three schools. Similarly, the concept of democracy has been briefly examined and the theory of democracy has been grounded in two basic frameworks. Therefore, the work rises on two stems. After the civil society theory and democracy theories have been put in place, the relationship between civil society and democracy has been researched. Within the framework of this relationship, it has been discussed how a civil and democratic society can be possible within the framework of the virtues and limits of civil society and democracy. The study claims that the virtues of the three different perspectives that make up the theory of civil society of a civil and democratic society do not exclude each other, but that civility can be achieved when three perspectives come together. In addition, it is argued that the necessity of radical democracy, which is based on the understanding of negotiation and participation beyond liberal democracy, is the prerequisite for civil society to be a democratic form.

Keywords: Civil society, democracy, civility, associated society, public space, radical democracy

1. Giriş

Sivil toplum genel anlamıyla kamusal tartışma, toplumsal sorunlara çözüm arama ve demokratikleşme alanıdır ve bir ülkede devlet-toplum, kamusal alan-özel alan ve siyasi aktörler-bürokrasi-gönüllü kuruluşlar arasında yer alan ve bu alanlarda ortaya çıkan karmaşık ilişkilere işaret eder (Keyman, 2006, s. 15). Sivil toplum kavramının geniş bir anlam yelpazesi içinde değerlendirilmesi, isminde sivil toplum geçsin ya da geçmesin toplumu ilgilendiren pek çok çalışmanın aynı zamanda sivil toplumla ilgili bir çalışma da olmasına yol açmakta, sivil toplumun Aristoteles'ten itibaren siyasi düşünce tarihini şekillendiren büyük filozofların hemen hemen hepsinin çalışma nesnesi haline gelmesine neden olmaktadır. Bununla birlikte, kavramın hem akademik alanda hem de siyasal alanda – siyasetçilerin kendi projelerini meşrulaştırmak için kavramı yerli yersiz kullanmaları da dâhil – kullanılmasında bir karmaşıklık göze çarpmaktadır (Seligman, 1998, s. 28).

Sivil toplum kavramının alan yazınında takip edilmesinde karşılaşılan zorlukların bir benzeri demokrasi kavramı için de söz konusudur. Demokrasinin ne olduğu, faziletleri, sınırları, gerekliliği Antik Yunandan beri tartışılmakta; aynı sivil toplum gibi demokrasi de günümüzün büyük fikirlerinden biri olmaya devam etmektedir. Halk iradesi, çoğulculuk, halkın temsilcilerinin iradesi, çoğunluk iradesi, halkın partisinin iradesi, proletarya diktatörlüğü, seçkinlerin halk oyu için yarışması, siyasal ve toplumsal çoğulculuk, çok partililik, medeni ve siyasi özgürlükler, sivil toplum, özgür toplum, eşit vatandaşlık hakları, serbest piyasa ekonomisi kavrama atfedilen anlamların sadece bir bölümünü oluşturmaktadır (Beetham, 2006, s. 1).

Kuramsal nitelikte bir çalışma olarak değerlendirilebilecek bu çalışmanın temel amacı 'sivil' ve 'demokratik' bir sivil toplumun nasıl ve hangi şartlarda mümkün olabileceğine cevap verebilmektir. Bununla birlikte çalışma sadece bir anlama çabası olarak değerlendirilmelidir. Çalışmanın takip ettiği yöntem metodoloji başlığı altında daha ayrıntılı açıklanacaksa da burada önemle belirtilmesi gereken nokta bu çalışmada benimsenen araştırma yönteminin nitel

araştırma yöntemi olduğudur. Benimsenen araştırma tekniği de temelde ikincil araştırma (desk research) olarak belirtilebilir. Punch'ın (2016, s. 15) belirttiği gibi bilimsel çalışmanın amacı verileri açıklamaktır. Açıklama, olayın/olgunun 'nasıl' ve 'niçin' böyle olduğuna odaklanır. Öte yandan 'nasıl' ve 'niçin' sorularına cevap vermek için önce 'ne' sorusu cevaplanmalıdır. Dolayısıyla hem sivil toplum kavramının hem de demokrasi kavramının iyi irdelenmesi, bu iki kavramın 'ne' olduğunun tespiti çalışmanın sonunda yapılacak sorunsalı çözümleme girişimi için *sine qua non* hale gelmektedir.

2. Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

Çerçeve, olguların açıklanmasını ve tanımlanmasını sağlayan düşünceler bütünüdür. Bir çalışma konusunun dayandığı kuralları veya bir gerçeği/olayı ya da daha genel olarak bir görüşü açıklamak için kullanılan teoriler de bir fenomeni açıklamak, tahmin etmek ve anlamak ve birçok durumda mevcut bilgileri eleştirel sınırlama varsayımları sınırları içinde soruşturmak ve genişletmek için formüle edilmişlerdir. Kavramların ve kavramların tanımlarının literatüre referanslarıyla birlikte var olan teorinin çalışmaya uygulanmasına teorik ya da kuramsal çerçeve denir.

Bu çalışmanın üzerine inşa edildiği iki kavram olan sivil toplum ve demokrasi kavramları bu iki kavram için kurulmuş kuramlara referansla bu başlık altında açıklanmaya çalışılacaktır. Bununla birlikte kavramların farklı tanımlarına uzun uzadıya yer verilemeyecektir. Bu doğrultuda çalışmada kullanılacak sivil toplum ve demokrasi kavramları için kısa bir kavramsal çerçeve çizildikten sonra kuramsal boyut da eklenerek tartışma için anlamlı bir zemin hazırlanmış olacaktır.

2.1. Sivil Toplum Kuramları

Sivil toplumun ne anlama geldiğini tanımlamak kendi başına politik bir proje ya da duruştur (Laine, 2014, s. 59). Yine de kavramın iyi incelenmesi hayati önem arz eder. Çünkü kavramdan ne anlaşıldığı kavramdan ne beklendiğiyle doğrudan ilişkilidir. Sivil toplum kuramının son kuşak düşünürlerinin eserleri incelendiğinde, bu düşünürlerin sivil toplum tanımlarının kavramın belli bir özelliğine vurgu yaptığını görürüz. Örneğin, Gordon White'a (1994, s. 379) göre sivil toplum, devlet ile aile arasında devletten ayrı, devletle ilişkisinde özerkliği olan toplum üyelerince kendi çıkarlarını/değerlerini korumak/yaymak için gönüllü örgütlenmeler tarafından oluşturulan birlikteliklerin alanıdır. Larry Diamond (1994, s. 5) sivil toplumu kendi kendini var eden, kendi ayakları üzerinde duran, devlet karşısında özerk, gönüllü, örgütlü toplumsal yaşam alanı olarak tanımlarken, bir başka tanıma göre sivil toplum dar anlamda, devletin vesayetinden azade, özgür birlikteliklerin bulunduğu yerde, bir bütün olarak toplumun özgür birlikteliklerle kendisini yapılandırabildiği, eylemlerini koordine edebildiği yerde var olan bir yapıdır (Taylor, 1990, s. 11).

Sivil toplum tanımlarını artırmak mümkündür. Bu tanımlar paralelinde sivil toplumun özelliklerini şu şekilde özetleyebiliriz (Çaha, 2005, s. 15-16): (1) Devletle toplum arasındaki

ilişkiler hukuksal normlara göre düzenlenir ve devlet hukukun gölgesinde sivil toplum tarafından yönetilir. (2) Tabii hukuk bütün yasal düzenlemelerin temel referansını oluşturur. (3) Toplum amaçları farklılaşmış bir yapıdan oluşur. (4) Toplumsal grupların her türlü amaç için örgütlenmesi serbesttir ve örgütlenme nedeni gruba mensup olan bireylerin çıkarlarını savunmaktır. (5) Toplumsal gruplar otonom yapıda olup devletten bağımsızlaşmıştır. Yine de kavramın, mevcut kullanımında bile, farklı algılayışlarda, farklı kültürlerde ve farklı ülkelerde farklı anlamlara geldiği görülür (Kocka, 2004, s. 65). Bununla birlikte sivil toplum tartışmalarında, ya da sivil toplumun farklı algılanışlarında genel olarak üç farklı okul öne çıkmaktadır. Bunlar, (1) sivil toplumu toplumun bir kısmı olarak gören, örgütsel hayat olarak sivil toplum (*civil society as associational life*), (2) sivil toplumu, toplumun bir biçimi olarak gören, iyi toplum olarak sivil toplum (*civil society as good society*) ve (3) toplum içinde bir müzakere, diyalog ve iletişim imkânı sağlayan kamusal alan olarak sivil toplumdur (*civil society as a public sphere*). Genelde ilk iki düşünce okulu temel bir noktada birleştikleri için – sağlıklı bir örgütsel hayatın ‘iyi toplum’ a katkı sağladığı hatta onu ürettiği varsayılır – öne çıkarken kamusal alan ise ihmal edilmektedir (Lang, 2014, s. 34).

Örgütsel hayat olarak sivil toplum, devletten ve pazardan ayrı, genellikle ‘üçüncü sektör’ ve ‘kâr amacı gütmeyen sektör’ olarak atıf yapılan aile ve devlet arasındaki tüm ağbağları, ortaklıkları/ birlikleri/dernekleri içeren ve bu ağbağlara, ortaklıklara, birliklere, derneklere – farklı türlerdeki hükümet dışı organizasyonlar (NGOs/STKlar), sendikalar, siyasi partiler, dini gruplar, iş dernekleri sosyal hareketler, medya, yardımlaşma grupları gibi – gönderme yapan, üyeliğin gönüllü olduğu, toplumun bir bölümü (*part of society*)’dür (Edwards, 2004, s. 20) ya da ‘zorlayıcı olmayan insan birliktelikleri alanı ya da ilişkisel ağlar dizileri’ dir (Walzer, 1998, s. 124). Bu anlamıyla sivil toplum pek çok modern demokratik devletin anayasalarının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Ayrıca İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi de örgütlenme özgürlüğünü şart koşturmaktadır.

Örgütsel hayat olarak sivil toplum anlayışının en önemli teorisyenlerinden biri hiç şüphesiz Tocqueville’ dir. Amerika Birleşik Devletleri seyahati sırasında gözlediği Amerikan toplumu ve devlet yapısından çok etkilenen Tocqueville kaleme aldığı Amerika’da Demokrasi isimli eserinde bu gözlemlerini aktarmıştır. Örgütsel hayatın Avrupa’ya kıyasla ABD’de muazzam derecede hayatın birçok alanına tesir ettiğini gözlemleyen düşünür, örgütlenmenin ABD’de 18. yüzyılda ve 19. yüzyılın erken zamanlarında bu derece çoğalmasının nedenini Avrupa’nın ve ABD’nin o zamanlar sahip oldukları farklı sosyal ve siyasi geçmişlerine bağlar. Tocqueville’e (2016, s. 200-201) göre Avrupalılar devletin ve toplumun birlikler vasıtasıyla demokratikleştirilmesi sürecini yavaşça benimsiyorken, Amerikalılar – kadınlar ve siyahlar hariç – çoktan modern ve demokratik birlikteliklerin kendi kendilerini düzenlemek için kullanıldığı ve demokratik yönetim için meşru araçlar olduğu bir hayat yaşıyorlardı.

Örgütsel hayat olarak sivil toplum anlayışı ‘üçüncü sektör’ olarak da ifade edilmektedir. Tanımlanması zor olmakla birlikte üçüncü sektör devlet ve pazarın dışında kalan alanı ifade etmek için kullanılmakta, bu üç alanı ifade eden üç sektör modeli de devletin, pazarın ve kâr

amacı gütmeyen sektörün birbirlerinden ayrı ve bağımsız olduklarını iddia etmektedir. İlgili alan yazınında üçüncü sektör ifadesinin, kâr amacı gütmeyen sektör ile üçüncü sektör kuruluşlarının da kâr amacı gütmeyen örgütlerle (STK) aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir (Jenei & Kutı, 2008, s. 13).

Toplum aynı zamanda birçok bağımsız bireyi de içeren 'topluluklar topluluğu' olarak düşünülebilir ve toplumu oluşturan toplulukların hem kendi içlerinde hem de birbirleri arasında eşitsizliğin önemli derecede azaltıldığı toplumlar iyi toplum olarak tanımlanabilir (Etzioni, 2000, s. 191). Sivil toplumun iyi toplum için bir metafor olarak kullanılmasının kökleri Antik Yunan'a kadar geri götürülebilir. Dini doktrinlerdeki ruhani topluluklar, İslam'daki *ümme*t anlayışı ya da Yahudilikteki *Tikkun Olam* fikri (Winer, 2008, s. 433), Kantçı düşüncedeki küresel ahlaki topluluk (Cavallar, 2012, s. 104) ya da William Roepke' nin '*civitas humana*' sı (Roepke, 1995) iyi toplum tasvirlerine örneklerdir. Literatür incelendiğinde farklı 'iyi toplum' anlayışlarının liberal-cemaatçi (Boyte, 1993) ya da muhafazakâr-kurumsalcı (Champlin & Knoedler, 2005) ikilikleri ile ele alındığı görülmektedir. Bu çerçevede örneğin, muhafazakâr bakış açısı için iyi toplumun anahtarı düzenken, kurumsalcı bakış açısı için iyi toplum ülke gelirinin adil dağıtılmasının sağlandığı toplumdur (Champlin & Knoedler, 2005, s. 457-459). İyi topluma atfedilen özelliklerin farklılığı dikkate alınarak, iyi toplum olarak sivil toplum anlayışı ise dünyada yaşamının ve var olmanın farklı bir yolu olarak ya da toplumdaki bütün kurumların pozitif sosyal normları güçlendirmek için çalıştığı bir medeniliği temsil etmektedir. Bu medenilik hukuk kurallarınca türese ve desteklense de medeniliğin asıl kaynağı ahlaktır (Etzioni, 2000, s. 191).

İyi toplum olarak sivil toplum anlayışı toplumun üyeleri arasında yüksek seviyede iş birliğinin hâkim olduğu, hukuk ve düzenle birlikte üyelerce onaylanan ahlaki değerlerin var olduğu, üyelerin bu değerlere bağlı oldukları bir toplumu anlatmaktadır. Kısaca, iyi toplum olarak sivil toplum 'medeni olan bir toplum' dur. Toplumun bu biçimi çok yüksek seviyede genelleştirilmiş güven ve iş birliğine dayanır. Sivil toplumun iyi toplum olarak kuramsallaştırılması örgütsel hayatın sivil toplumun yaratılması konusundaki 'yetersizliğinden' kaynaklanmaktadır. İyi toplum perspektifine göre örgütsel hayatın varlığı medeni toplumun oluşumunu doğrudan doğruya mümkün kılmaz, çünkü örgütsel hayat ile genelleştirilmiş güven ve iş birliği arasındaki korelasyon düşünüldüğünden daha zayıftır (Edwards, 2004, s. 39-40).

Vatandaşların kendi aralarında formel olmayan iletişim ve müzakerelerini gerçekleştirdikleri yer olan kamusal alan (Dahlberg, 2004, s. 2), pek çok siyaset bilimci tarafından siyasi sistemler için güçlü bir demokratik dayanak olarak görülmektedir (Dryzek, 2002; Young, 2000). Kamusal alan teorisinin önde gelen düşünürlerinden olan Habermas (1996, s. 360) da kamusal alanı sosyal alandaki demokratik akıl yürütmenin gerçekleştiği yer olarak düşünür. Kamusal alan olarak sivil toplum birliktelik ve kurumsal iş birliği için olduğu gibi tartışma ve müzakere için de bir arena olarak okunmaktadır. Kamusal alanla ilgili tartışmalar Aristoteles'e kadar geri götürülebilir. Ortak iyi uğruna diğer bir kimsenin refakatini ve siyasi arkadaşlığını arama eğilimi iyi vatandaşın karakteristik özelliğidir.

Ortak inancıya göre, kamusal alan düşüncesinin en dikkatli incelemesinin sahibi vatandaşların ortak endişelerini, özgürlüğe ve eşitliğe dair düşüncelerini, şiddete karşı duruşlarını konuşabilecekleri ‘söylemsel kamusal alan’ olarak teorileştiren Jürgen Habermas’tır. Habermas kamusal alandan bahsederken, belirli sınırlı bir kamudan değil; bireyler, her türlü topluluklar, sivil birliktelikler, sosyal hareketler ve medya kuruluşlarınca eleştirel söylem aracılığıyla oluşturulan çoklu ve örtüşen kamuların karmaşık ağlarının bütününden bahsetmektedir (Dahlberg, 2005, s. 6). Habermas’ın düşüncesine göre, kamusal iletişim katılımcıları, günün meselesi üzerine bir uzlaşmaya rasyonel tartışmanın zorlamasıyla ulaşırlar. Zafer ilan eden fikirler en yüksek sesle savunulanlar değil en iyi olan fikirlerdir (Edwards, 2004, s.54-57). Farklılıklarla bir arada yaşama meselesinin tartışıldığı her yerde ve her zaman kamusal alan oluşturulmaktadır.

Kamusal alan teorileri, sosyal değişimde sivil toplumun rolünü yorumlamak için güçlü bir çerçeve sunarlar. İşleyen bir kamusal alan sivil toplumun yukarıda değinilen iki ayrı anlamına birden dayanmaktadır: Sağlıklı bir örgütsel ekosistem ve iyi toplum arayışında olan tüm kurumlar arasında kolektif eylem. Fakat kamusal alan olarak sivil toplum perspektifi bu diğer iki tanımın özetinden çok daha fazlasıdır. Kapsayıcı ve nesnel kamusal tartışma piyasa ve devlet tarafından zapt edilmemiş kanallar mevcut olduğu takdirde uygulanabilir/gerçekleştirilebilir. Bununla birlikte kamusal alanın hem piyasa hem de devlet tarafından en başından beri manipüle edilmiş olduğu da ileri sürülmektedir (Herzog, 2000). Ayrıca kamusal alanın bir eleştiri alanı olmaktan çok bir reklam alanı haline geldiği, bu bağlamda kapitalizmin öncelikle “kâra aç” kitle iletişim araçları aracılığıyla, aynı zamanda ekonomik çıkarların artan gücü ve sesi aracılığıyla kamusal alanı sömürgeleştirdiği ve metalaştırdığı iddia edilmektedir (Chambers, 2002).

Kamusal alanlar sadece söylemlerin oluşturulduğu yerler değil, toplumsal kimliklerin de ortaya çıkarak hayata geçirildikleri yerlerdir (Fraser, 1990, s. 68). Kamusal alanla ilgili en önemli hususlardan biri kamusal alanın farklı gruplara kişisel otonomi ve sosyal bütün arasında bir denge bulmalarına yardım etmesidir. Sivil toplum bir farklılıklar diyarı, farklı inançlara, ırklara, ilgilere, amaçlara ve kavrayışlara sahip insanlar olarak hayatımıza anlam bulduğumuz bir alandır. Fakat karmaşık toplumlardaki yönetim ve birlikte var olabilmenin devamlılığının sağlanması bu farklılıkların ortak çıkar uğruna feda edilmesini gerektirir. Kanunlar, kurallar, normlar ve diğer düzenlemeler farklı toplulukların bakış açılarının ötesine geçerek tüm vatandaşların takip etmesi/uyması gereken bir düzen oluşturur. Bu kuralların uygulanması nihayetinde hükümetin ve devletin diğer kurumlarının görevidir ama sivil toplum da hem hükümet müdahalesini meşrulaştırma noktasında hem de kendi formel olmayan düzenlemelerini empoze ederek önemli bir rol oynar. İşleyen bir kamusal alan olmadan ikisi de mümkün değildir çünkü bu sosyal oyunun formel ve informal kurallarının müzakere edilebileceği başka bir mekanizma yoktur (Edwards, 2004, s. 60-62). Farklılığın varlığı bakış açısına göre sivil toplum için bir endişe kaynağı olabilir ya da hoş hatta gereklilik olarak anlamlı olabilir. Önemli olan farklılığın anlamıyla ilgili kararların demokratik olarak verilebiliyor olmasıdır. Bu yüzden eşitsizlik ve ayrımcılık kamusal alanın düşmanlarıdır ve fundamentalizm özellikle şiddet aracılığıyla ifade edildiğinde kamusal alanın baş düşmanıdır (Fraser, 1990).

2.2. Demokrasi Kuramları

Çalışmanın birinci sacayağı olan sivil toplum, kavramsal ve kuramsal boyutları ile incelendikten sonra ikinci aşamada incelenmesi gereken kavram demokrasidir. Demokrasi en basit şekliyle bir grubun, topluluğun ya da toplumun tüm üyelerinin eşit söz sahibi oldukları ve bu üyelerin fikirlerinin değerlendirilmesinde eşit haklara sahip olduğu bir karar alma yöntemidir (Beetham, 2005, s. 2). Demokrasi teriminin kökeni Antik Yunan'a kadar geriye götürülebilir. İktidar veya yönetim anlamına gelen Yunanca *kratos* kelimesi ile halk anlamına gelen *demos* kelimelerinden türetilen demokrasi terimi basitçe 'halk tarafından yönetim' (Heywood, 2011a, s. 102) olarak tanımlanabilir. Joseph Schumpeter'e (1952, s. 269) göre "*demokrasi bireylerin bir yarışma sonunda, halk oyu ile iktidara geldiği siyasal karar alma mekanizmasıdır*". Demokrasi ile ilgili tanımlar 'halkın halk tarafından yönetimi' noktasında toplansa (Çaha, 2016, s. 197) da halkın kimlerden oluşacağı, nasıl yöneteceği, bu yönetimin sınırlarının neler olacağı soruları farklı demokrasi biçimlerini ve farklı demokrasi tanımlarını ortaya çıkarmaktadır. Schumpeter'in tanımı demokrasiyi bir 'temsili seçimi' şeklinde sınırlarken ilk tanıma göre demokrasi daha geniş bir ifadeyle 'halk tarafından yönetim' dir.

Demokrasi, özellikle son yarım yüzyılda fazlaca anlam yüklenen, tanımlanması zor bir kavramdır. Saydam bir sözcük olan demokrasi (Sartori, 2014, s. 23), yukarıda izlendiği üzere dildeki ilk anlamına kolaylıkla bağlanabilmektedir. Yani halk tarafından yönetim ya da halkın iktidarı. Ama bu anlamıyla demokrasi Yunancadaki anlamının sözcüğü sözcüğüne çevirisinden başka bir şey değildir. Demokrasinin sözcük anlamı açık ve kesin olmakla birlikte bu yine de gerçek demokrasinin ne olduğunu anlamamız için yeterli değildir (Sartori, 2014, s. 23).

Robert Dahl, klasik bir ifadeyle, demokrasi için beş süreç yönelimli kriteri şart koşar (Dahl, 2017, s. 47-48). Bunlar: (1) *Etkin katılım*: Bir politikanın birlik tarafından kabul edilmesinden önce, bütün üyelerin, bu politikanın ne olması gerektiği konusundaki görüşlerinin diğer üyelerin dikkatine sunmak için etkin ve eşit imkânlarla sahip olması. (2) *Oy kullanma eşitliği*: Politikanın ne olacağı konusundaki karar verilirken, her üyenin oy vermek için eşit ve etkin hakka sahip olması ve bütün oyların eşit değerinde sayılması. (3) *Bilgi edinebilme*: Zamanın kısıtlılığı göz önünde bulundurularak, her üyenin ilgili alternatif politikalar ve onların olası sonuçları hakkında bilgi edinmek için, eşit ve etkin imkânının olması. (4) *Gündemin kontrolü*: Üyelerin gündeme konacak maddelerin nasıl ve isterlerse, hangi maddeler olacağına karar verme haklarının olması. Böylece önceki üç kriterin ortaya koyduğu demokratik süreç hiçbir zaman kapanmayacaktır. Bu durumda, topluluğun politikası her zaman üyeler tarafından değiştirilebilir. (5) *Yetişkinlerin dâhil olması*: Bir ülkede sürekli olarak ikamet eden erişkinlerin tümü ya da büyük çoğunluğu, ilk dört kriter tarafından ortaya konan tüm vatandaşlık haklarına sahip olmalıdır. Bununla birlikte demokrasinin tabiatının tam olarak tespiti şiddetli bir ideolojik ve siyasi bir tartışmayı beraberinde getirecektir (Heywood, 2011a, s. 103).

Temel değerler dikkate alındığında, liberal değerlerin demokrasinin tek türünü oluşturduğu söylenebilir. Öyle ki liberallik karşıtı bir demokrasiden söz etmek otoriter bir yönetim biçimini

belirtir. Yine de liberallik ve demokrasi eş anlamlı sözcükler değildir. Liberal olmayan bir demokrasi olamaz, ama demokratik olmayan liberal bir yönetim olabilir (Touraine, 2015, s. 71). Devlet-birey ilişkisi, toplumsal katılım, devletin ekonomideki yeri, kaynakların dağılımı, adalet anlayışı gibi hususlar dikkate alındığında farklı demokrasi anlayışları gündeme gelir (Çaha, 2016, s. 329). Bu anlayışlar çeşitlense de temelde iki demokrasi kuramından bahsetmek özü yakalama noktasında yeterli olacaktır. Bu kuramlardan biri liberal demokrasi diğeri ise radikal demokrasidir.

Liberal demokrasi kuramı, liberalizmin temel ilkelerini esas alan ve temsili demokrasiye dayanan hükümet etme şeklidir. Bir demokrasi anlayışı olarak liberal demokrasinin üç ana özelliği vardır: (1) Temsili ve dolaylı demokrasiye dayanır. Siyasi iktidar biçimsel eşitlik temelinde yapılan düzenli seçimlerle iş başına gelir. (2) Liberal demokrasi rekabet ve seçim tercihine dayanır. (3) Bu kuram devlet ile sivil toplum arasına belirgin bir ayrım koyar (Heywood, 2011b, s. 57).

Liberal demokrasi kuramı liberal anayasacılık ve hükümetin sorumluluğu (ya da hesap verebilirlik) üzerinden incelenebilir (Dlabac, 2014, s. 5). Liberal anayasacılığın iki temel vurgusu bireysel özgürlükler ve hukukun üstünlüğü ilkesidir. Liberal perspektife göre, insan hakları ve temel özgürlükler dokunulmazdır ve çoğunluk kararının dışında bırakılması gereken alanlardır (O'Donnell, 2004). Aksi halde demokrasi 'çoğunluğun tiranlığına' dönüşebilir (Heywood, 2011b, s. 57-58). İnsan hakları kavramının teorik temeli bireyi ve toplumu devlete karşı korumaktır (Sancar, 2008, s. 170). Çünkü devlet şiddet tekelini elinde bulundurur.

Liberal demokrasi kuramı için incelenmesi gereken bir diğer husus hesap verebilirliktir. Hesap verebilirliği, yatay hesap verebilirlik ve seçimsel hesap verebilirlik olarak ikiye ayırabiliriz (Dlabac, 2014, s. 6-7). Yatay hesap verebilirlik, yürütme ve yasama güçlerinin hukuka bağlı kalmasının tek yolu olan güçler ayrılığı, yargı bağımsızlığı ve bağımsız denetim mekanizmalarının varlığı sayesinde işler. Seçimsel hesap verebilirlik ise, gizli oyla yapılan, dönemsel serbest seçimler, seçimlere katılanların rekabeti, açık sorumluluk ve göreceli hükümet otonomisi ile sağlanır (Dlabac, 2014, s. 7-8). Ayrıca, liberal demokrasi kuramına göre devlet adalet ve güvenlikle sınırlı tutulmalı, geriye kalan tüm faaliyetler toplumun kendisine ait olmalıdır. Devletin faaliyet alanının genişlemesi bireylerin yaşamlarına müdâhil olmasına yol açar. Bu kurama göre devlet hiçbir şekilde ekonomik alana müdâhil olmamalıdır (Çaha, 2016, s. 331).

Görüldüğü gibi demokrasiyi daha çok bireyci terimler çerçevesinde anlamlandıran ve oy sandığında ifadesini bulan bir bakış açısıyla değerlendiren liberal kuram için demokrasi düzenli ve rekabete açık seçimlerdir ama çoğunluğun zorbalığının engellenmesi adına her zaman anayasal bir çerçevede işlemesi gerekir. Öte yandan radikal demokrasinin en önemli teorik temeli katılım ve müzakeredir. Demokrasinin radikal temellerinin öncelleri Atina demokrasinden, Rousseau'nun cumhuriyetçiliğine ve neo-marksist demokrasi teorilerine kadar götürülebilir (Held, 2006, s. 5, 187). Radikal demokrasinin temel mefhumları, radikal katılım, kamusal hesap verebilirlik ve kapsamadır (Dlabac, 2014, s. 8-10).

Radikal demokrasinin bakış açısına göre vatandaşların siyasete ve genel olarak kamusal hayata aktif katılımı sivil erdemlerinin ve kendi farkındalıklarının gelişmesi açısından hayatidir. Bireylerin siyasete dahil kendi yararlarıdır ve demokratik sistemin meşruiyetini sağlar (Machperson, 1977, s. 114-115). Radikal demokratların karar alıcı güçlerin, vatandaşların uzaklaştırıldığı temsili delegasyonuna bakışları şüpheci olsa da (Barber, 1984, s. 145 – 147) radikal demokrasiyi savunanlar saf bir doğrudan demokratik sistemin, vatandaşların kapasitelerini aşacağı farkındadırlar ve bir dereceye kadar delegasyonun gerekli olduğunu kabul ederler (Barber, 1984, s. 267). Bu gibi durumlarda vatandaşlar en azından seçmiş oldukları delegeler üzerinde denetimi sağlamak ve gerekirse yaptırım uygulamak gibi genişletilmiş haklarını kullanabilmelidirler. Demokrasinin radikal perspektifi için hesap verebilirliğin liberal enstrümanlarından olan yatay ve seçimsel hesap verebilirlik tek başlarına azami seviyede hesap verebilirliğin sağlanması ve temsilcilerin vatandaşlara cevap verebilmeleri için yeterli değildir (Dlabac, 2014, s. 10). Aynı zamanda kamusal hesap verebilirliğin de sağlanması elzemdir. Kamusal hesap verebilirlik ise, (1) siyasi süreçlerin saydamlığı, (2) bağımsız ve çeşitlenmiş medyanın varlığı ve (3) ilave kurumsal katılım ile mümkündür.

Radikal demokrasinin değinilecek son mefhumu kapsamadır. Kapsamayı 'eşit siyasi dâhiliyet' ve 'kapsayıcı temsiliyet' olarak iki kavram temelinde inceleyebiliriz (Dlabac, 2014, s. 11-12). Radikal demokrasi teorilerinin bir diğer talebi *demosun* genişletilmesidir (Schmidt, 2010, 236-241'e atfen Dlabac, 2014, s. 11). Radikal demokrasi gelecek kararlarla alakadar her vatandaşı eşit nitelikli kabul eder ve vatandaşların karar alma süreçlerine katılımları meşru kabul edilir (Barber, 1984, s. 222-229). Radikal demokrasinin kapsama talebi bütün insanların eşit olduğu iddiasına dayanır. Dolayısıyla kararlara katılım sadece bu kararlardan etkileneceklerin katılımını içermemeli, aynı zamanda herkesin özgeçmişlerine bakmaksızın 'eşit' bir şekilde katılımını içermelidir (Young, 2000, s. 11). Ayrıca, erkeklerin, vatandaşlardan 'seçilmiş' yapılara delegasyonu gerekli olduğu için, kapsama aynı zamanda farklı siyasi ve sosyal grupların da geniş bir şekilde temsiliyetini gerekli kılar (Young, 2000, s. 152).

3. Metodoloji

Bu çalışma için benimsenen araştırma yöntemi nitel araştırma yöntemidir. Nitelik, bir şeyin 'ne'yi, 'nerede'sini, 'nasıl'ını ve 'niçin'ini yani özünü ifade eder. Dolayısıyla nitel araştırma, nesnelerin anlamlarını, tanımlamalarını, karakteristiklerini, sembollerini, metaforlarını ifade eder (Berg & Lune, 2015, s. 19). Nitel bir çalışma olarak yapılandırılmış olan bu çalışmanın birincil ve asıl sorunsalı 'sivil' ve 'demokratik' bir sivil toplum nasıl sağlanabilir sorusunu çözümlenmesidir. Bu sorunsalın çözümlenmesi için önce iki soruya cevap vermek gerekmektedir. Sivillik ve demokratiklikle kastedilen nedir. Bu iki soruya yukarıda kavramsal ve kuramsal çerçeveye bölümünde yapılan açıklamalar çerçevesinde cevap bulabiliriz.

Sorulması gereken bir diğer soru sivil toplum ve demokrasi arasında nasıl bir ilişki olduğu sorusudur. Bu soruya da takip eden başlıkta literatüre atıfla cevap verilmeye çalışılacaktır. Bu

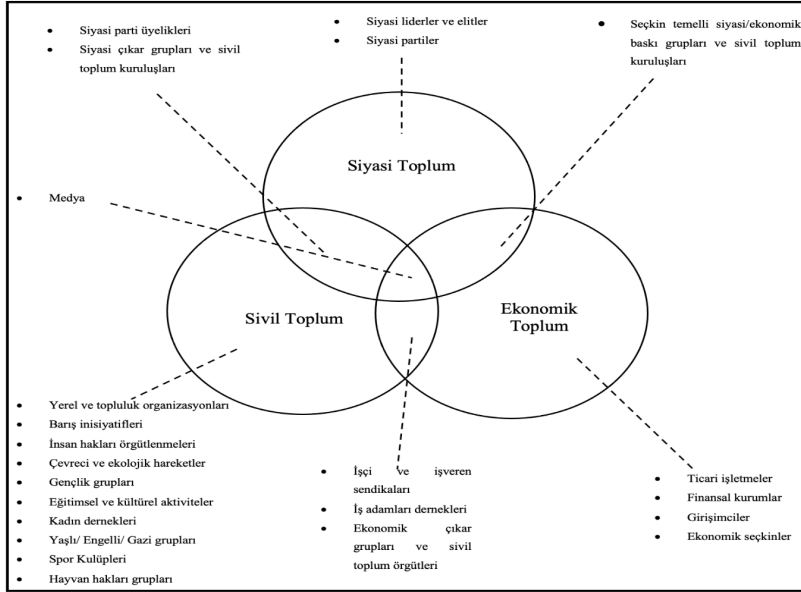
girişimlerin nihayetinde hem yazar hem de okuyucu için asıl sorunsalın çözümlenmesi mümkün hale gelecektir. Sorunsalın kuramsal bir tartışma tertibi ile çözümlenmeye çalışıldığı kısım “Sivil ve ‘Demokratik’ Bir Sivil Toplum Nasıl Sağlanabilir?” ismi ile başlıklandırılmıştır.

Çalışmanın var olan ikincil veriler derlenerek gerçekleştirilen bir çalışma olma özelliğini haiz olduğu söylenebilir. Alan yazınında ikincil araştırma/ masa başı çalışma olarak adlandırılan veri toplama yöntemi, araştırma sorusuna ilişkin tartışmalara ve farklı fikirlere geniş erişim imkânı sunduğundan araştırma için uygun görülmüştür.

4. Sivil-Toplum Demokrasi İlişkisi

Siyasal toplum, ekonomik toplum ve sivil toplum somut organizasyonlardan ve insan topluluklarından meydana gelir ve içlerinde buldukları demokratik sistemi şekillendirirler. Siyasi toplum, siyasi güç ve iktidar mücadelesinin gerçekleştiği yere vurgu yaparken, ekonomik toplum kapitalist sistemde kâr amacıyla hareket eden iş örgütlenmelerinin her türlüüne vurgu yapar. Öte yandan sivil toplum ise, resmî olarak örgütlenmiş, hukuki olarak korunan, otonom özelliği haiz, sıradan vatandaşların gönüllü katılımıyla meydana getirdikleri örgütlenmeler, gruplaşmalar ve birliktelikler alanıdır. Sivil toplumda bireyler-üyeler içerisinde eyledikleri organizasyonlar aracılığıyla ya da bu organizasyonlar sayesinde ‘değişimi’ etkileyebilir ya da engelleyebilirler. Diğer taraftan ekonomik ya da politik toplumun içindeki seçkin bireyler ekonomik ve siyasi politikalar üstünde, bir organizasyonun içinde ya da adına faaliyette bulunmasalar bile, kontrol edebilen bir güce sahiplerdir (Howard, 2010, s. 187). Bir diğer ifadeyle, siyasi toplum ve ekonomik toplum, siyasi güç ve ekonomik kazanç peşinde olan seçkin bireylerden ve bireylerce teşekkül edilmiş organizasyonlardan meydana gelirken sivil toplum günlük çıkarların, ihtiyaçların, arzuların temelinde çeşitli gruplar ve birlikteliklere katılım sağlayan ve bu örgütlenmelerin içerisinde faaliyette bulunan sıradan vatandaşların alanıdır. Siyasi ve ekonomik alandaki organizasyonların aksine sivil toplum organizasyonlarının amacı – siyasi ve finansal destek arayışı içerisinde olsalar da – siyasi güç kazanmak ya da kâr etmek değildir.

Siyasal toplum, ekonomik toplum ve sivil toplum arasında soyut biçimde hayati farklılıklar olsa da bu durum birbirlerini kesin çizgilerle ayırabileceğimiz çizgiler çizmemizi sağlamaz. Şekil 1’de görüldüğü üzere siyasi toplum, ekonomik toplum ve sivil toplum grupları arasında geçişkenlik vardır. Seçkin temelli siyasi/ekonomik baskı grupları ve sivil toplum kuruluşları hem siyasi toplum alanında hem de ekonomik toplum alanında aynı anda var olmaktadır. Siyasi parti üyelikleri, siyasi çıkar grupları ve sivil toplum kuruluşları ise hem sivil toplumun hem de siyasi toplumun içerisinde düşünülürken, işçi ve işveren sendikaları, iş adamları dernekleri, ekonomik çıkar grupları ve sivil toplum örgütleri hem ekonomik alanın hem de sivil toplum alanının öznelidirler. Öte yandan medya ise bu üç alanın da içerisinde değerlendirilebilir.

Şekil 1: Siyasi Toplum, Ekonomik Toplum ve Sivil Toplum (Howard, 2010, s. 188)

Demokrasilerin demokratikleştirilmesi tartışmalarında, sivil toplumun oynadığı/oyunacağı roller açısından iki farklı görüşün ileri sürüldüğü görülmektedir. Bu görüşlerden birincisi, sivil toplum ve kurumlarını demokrasilerin güçlendirilmesi açısından hayati araçlar olarak görürken; diğer görüş, demokratik olmayan siyasal kültürlerin demokratik olmayan kurumlar yaratacağını dolayısıyla sivil toplumun katılımı için uğraşan sivil toplum örgütlerinin siyasal kültürü üretebilecek kudrete sahip olmadığını, siyasal kültürün onlar tarafından yansıtıldığını ya da tüketildiğini söyler (Roßteutscher, 2002, s. 516-525). Sivil toplumun demokratikleşmeye katkı sağlayamayacağı görüşünün vurgusu demokratik olmayan ülkelerin siyasal kültüründe yoğunlaşmaktadır. Siyasal kültür ile demokrasi arasında pozitif bir korelasyon olsa da devlet iktidarını sınırlayan, siyasal, ekonomik, kültürel ve ahlaki temellerin kaynağı sivil toplum tarafından oluşturulur. Devletin azınlık tarafından ele geçirilmesini ve otoriteryanizmi sivil toplum içerisindeki farklılaşmalar önler (Diamond, 1999, s. 224).

Sivil toplum hakkında yazan düşünürlerin genellikle sivil toplumun demokrasi üzerinde pozitif ve yararlı bir etkisi olduğunu düşündükleri söylenebilir (Howard, 2010, s. 188-190). Sivil toplum de Tocqueville' in nitelendirdiği gibi 'geniş ölçekli özgür okullar' olarak siyasi partilerin siyasal katılım çabalarını destekler. Sivil toplum sayesinde yurttaşlar daha iyi olanaklara kavuşur ve devlet istikrarı sağlanır. Ayrıca sivil toplum siyasal liderlerin yetişmesini sağlar (Diamond, 1999, s. 224-246). Bununla birlikte Diamond sivil toplumun demokrasinin olmazsa olmaz siyasal ve hukuki kurumlarının yerine geçemeyeceğini fakat bir kez bu kurumlar yerleştiğinde sivil toplumun demokrasiyi daha da kökleştireceğini, yönetime meşruiyet sağlayacağını ve

demokrasiyi daha işler hale getireceğini söyler (Howard, 2010, s .189) Çağdaş toplumlarda demokratikleşme, katılımcılar arasındaki özerk kamusal alanların ortaya çıkışı ve artışı şeklinde (Benhabib, 1992, s. 87) ifade edilebilir. Sivil toplum şirketlerin hesap verebilirliğini artırdığı, hükümetleri sosyal politikalar geliştirme konusunda teşvik ettiği, pazar verimliliği ve iş birliği değerlerini bir araya getirdiği için 'kapitalizmi insanileştiren' bir araç olarak da görülmektedir. Ayrıca özellikle vatandaşlık haklarının yeteri kadar gelişmediği yerlerde sivil toplum hükümetin karar alma süreçlerinde birçok insanın sesini duyurabileceği kanallar sağlar, insanların sivil ve siyasi haklarını korur ve geliştirir, geleceğin siyasi liderlerinin yetiştiği ve yeteneklerini geliştirdiği bir okul görevi görür (Edwards, 2004, s. 13-16). Sivil toplum demokrasinin direkt ve doğrudan deneyimlendiği alandır: vatandaşlar sivil toplum içerisinde tartışmalara katılır, kararlar alır ve bu kararların uygulanmasına katkı sağlar. Sivil toplum vasıtasıyla hükümetlerin demokratik nitelikleri artar çünkü sivil toplum hükümetleri daha sorumlu olmaya teşvik eder ve hükümetlerin vatandaşlara karşı hesap verebilirliğini artırır. Sivil toplum sayesinde kişiler, gruplar ve dernekler aracılığıyla bilgilerini, yeteneklerini ve tutumlarını geliştirirler bu sayede kamusal alanın zenginleşmesine katkı sağlanır. Demokrasi diğer insanlarla bir şeyler yapabilmektir. İfade ve bir araya gelebilme özgürlüğünün garanti altına alındığı bir yerde insanlar bittabi ortak bir gereklilik hasil olduğu zaman kooperatifler, topluluklar, inanç grupları, yardım kuruluşları, sendikalar, her türlü yardımlaşma grupları aracılığıyla bir araya geleceklerdir. Bunların bazıları kısa erimli olmakla birlikte bazıları sosyal ve ekonomik alanın kalıcı aktörleri haline gelebilirler ve seçilmiş temsilcilere, resmî kimliğe ve profesyonel yöneticilere sahip olabilirler (Beetham, 2005, s. 36).

Sivil toplumun demokrasiye her zaman olumlu katkı sunacağı üzerine yazında bir fikir birliği olmadığını tekrar etmekle birlikte sivil toplumun demokrasiye yararlı olduğu düşüncesi iki temel varsayım üzerinde şekillendiği söylenebilir. İlk varsayım Robert Putnam'ın eserlerinde yankısını bulan sivil toplum içerisindeki katılımın kişiler üzerinde pozitif etkilerini vurgulayan ve bu etkinin de daha barışçıl, uyum içinde ve daha demokratik bir toplum yaratacağını savunan görüştür. Sivil toplumun demokrasiye olumlu katkıları olacağını savunan ikinci temel yaklaşım Theda Skocpol'un başını çektiği, sivil toplumun siyasi ve ekonomik gelişimleri etkileyen bir kaynak sağladığını böylelikle hem bireylere hem de topluma yarar sağladığını savunan 'kurumsalcı yaklaşımdır'.

'Sosyal Sermayeci' yaklaşım olarak da adlandırılabilir ilk bakış açısına göre sivil toplum örgütleri 'demokrasi okulları' dır. Otonom organizasyonların varlığı sıradan insanların aileleri ve yakın çevreleri haricinde diğer insanlarla etkileşime geçmelerini sağlayarak birbirlerine güven duymalarını ve tolerans göstermelerini sağlayarak, müzakere yeteneklerini artırarak demokrasiye katkı sağlarlar. Dahası sivil toplum organizasyonları sayesinde edindikleri deneyim katılımcı demokratik bir sistemde rollerini ve kapasitelerini de artıracaktır. Bir kişi sivil toplumun gönüllü organizasyonları içerisinde ne kadar çok katılım sağlarsa normları ve değerleri benimsemesi de o kadar kolay olur. Bu durum da kurumları güçlendirerek demokratik hükümetin performansını artırır (Howard, 2010, s. 189). Ayrıca gönüllü birlikler içinde isteklerini ve arzularını hükümete daha kolay aktarabilen insanlar kendilerini siyasi liderlerin güçlerini kötüye kullanma

olasılıkları karşısında da korumuş olurlar, insanlar yerel ölçekli ya da ulusal ölçekli olsun bir araya geldiklerinde aksi halde çok çıkmayacak seslerini yükseltme imkânı bulurlar (Putnam, 2000, s. 367-368).

Sivil toplumun demokrasiye bir diğer katkısı birliktelik içinde yapılan faaliyetlerin kamusal dâhiliyetin şekillenmesine katkı sağlaması ve vatandaşların kişisel karakterlerinin de buna uygun olarak gelişmesidir. Neredeyse her birliktelikte, katılımcılar diğerleriyle birlikte eylemeyi öğrenir, organizasyonel yeteneklerini geliştirir ve farklılıkları müzakere aracılığıyla çözme kabiliyetlerini artırır. Bu şekilde sonuca ulaşmak insanların kendi verimlilikleri ve beraber iş yapma yeterlilikleri açısından özgüvenlerini artırır. Bu katkılar hiç şüphesiz kamusal hayatın niteliğini de artıracaktır (Beetham, 2005, s. 41). Bununla birlikte demokrasi ile sivil toplumun örtüşmesi gerekir. Demokrasiyi meydana getiren politik haklar kadar sivil toplumu meydana getiren medeni haklar da çok önemlidir (Sarıbay, 2009, s. 651).

Konsensüs ve iş birliğinin sosyal-psikolojik etkilerine vurgu yaparak, katılımın üyelerine ve topluma sağladığı yararları vurgulayan Putnam'ın aksine ikinci yaklaşım grup çatışması ve mücadelesinin tarihsel olarak modern demokrasiyi şekillendirdiğini savunur. Modern bağlamda ise, sivil toplum organizasyonlarını, vatandaşları devletin potansiyel müdahalesine karşı koruyan birer kalkan ya da savunma hattı olarak görürler. Bir başka ifadeyle bir demokratik sistemde, sivil toplum organizasyonları devletin 'organize çıkarlara' karşı kanun ve/veya düzenleme yapmasını engelleyebilirler ya da bu çıkarlar yararına yeni kanunlar ve düzenlemeler yapılmasını sağlayabilirler. Dahası gönüllü organizasyonlar kanun yapıcılara yapılacak potansiyel düzenleme ile ilgili geniş bir çerçeveden bilgi aktarabilir, yeni bakış açıları sunabilir ya da onlara baskı yapabilirler bu da daha efektif ve eşitlikçi politika yapımına katkı sağlar (Howard, 2010, s. 189).

5. 'Sivil' ve 'Demokratik' Bir Sivil Toplum Nasıl Sağlanabilir?

İnsanı özgürleştirerek, ona kimliğini, kişiliğini ve toplum içindeki yerini, kişinin serbest iradesiyle belirleme imkânı veren demokrasi, kişinin özgürleşmesini ve hem kendisi ile hem de bulunduğu toplumla barışık bir hayat sürmesini sağlar (Karpas, 2017, s. 9). Birçok çalışma demokrasiyi topluma yerleştirme mücadelesinin güçlü bir örgütsel ekosistem olmaksızın çok zor olacağını savlamaktadır. Çünkü bağımsız örgütlerin siyasal katılımı harekete geçirmek ve devleti vatandaşlar nezdinde daha hesap verebilir hale getirmek gibi fonksiyonları vardır (Edwards, 2004, s. 74). Mark Warren (2001) bu demokratik etkiyi üç kategoride inceler: Kamusal alanı destekleme, demokratik katılım ve müzakere için vatandaşları cesaretlendirme, demokratik kurumları temsil ve meşruiyet ile sigorta altına alma.

Özgürlük, demokrasi ve eşitlik iyi toplumun temel karakteristikleri olarak öne çıkar. Bu üç idealin başarılması devlet dışı eylemler için önemli sonuçlar doğurur. İyi toplum kamusal alanın sağlığını olumlu anlamda etkilediği gibi örgütsel hayatı da şekillendirir. Yukarıda gönüllü birlikteliklerin, ayrımcılık, eşitsizlik, gücün kurumsallaşması ve bir merkezde toplanması gibi olumsuzlukları engellemekte yetersiz kalacağından bahsedilmişti. Çünkü evrensel hakların garantörü devlettir

dolayısıyla hükümetlerin eylemleri kamusal alan ve örgütsel hayat için; bir diğer ifadeyle kişisel çıkarların temsili ve kamusal çıkarın gerçek dışavurumu için hayatidir. Aksi halde belirli birtakım çıkarlar duyulur hale gelirken diğerleri seslerini duyuramama tehlikesiyle karşı karşıya kalırlar (Edwards, 2004, s. 88).

Eğer insanlar içinde buldukları ekonomik sistem tarafından sömürüldüklerini, katılım sağladıkları siyasi sistem tarafından görmezden gelindiklerini, dâhil oldukları sosyal sistem içerisinde ırkları, cinsiyetleri ve tercihleri yüzünden dışlandıklarını hissedersen bu sistemlere aidiyet hissedemezler. Vatandaşları 'katılım'dan uzaklaştıran kökleşmiş problemlerin üstesinden gelmek hükümetlerin sorumluluğudur. Modern toplumda sivil toplum kavramı sivilleşmeyi anlatır. Eğer devlet toplumdaki, toplumsal beklentilerden, etkilerden ve taleplerden soyutlanmışsa sivil toplum devlet içerisinde varlığından söz edilmeyecek durumda demektir. Bir devlet her şeye muktedir ise ne birey ne de bireyin devletle arasındaki kurumların devletten bağımsız bir şahsiyet geliştirme şansları yoktur. Dolayısıyla sivil toplum devletle birey arasındaki ara kademeler şeklinde tanımlanırsa bu tanım sınırlı bir tanım olacaktır (Çaha, 2005, s. 16). Öte yandan bir kere sivil toplum ortadan kaldırıldığında, yeniden canlanma çok yavaştır. Sivil toplum devletten bağımsız olarak var olmasına rağmen, büyümesi ve gelişmesi devletin kabulüne bağlıdır. İnsanlar korkmadan, ortak ilişki kurmak, özgürce konuşmak, yayın yapabilmek ve sosyal ve politik süreçlere katılmak için özgürlüğe sahip olmalıdır. Böyle bir özgürlük olmadan, sivil toplum en iyi ihtimalle yarım/eksik olacaktır. Fakat belirtmek gerekir ki, devlet sivil toplum için elzemdir. Devletsiz bir sivil toplumdan bahsedemeyiz fakat sivil toplumsuz devlet mümkündür (Türköne, 2005).

Liberal temsili demokrasi için devlet, piyasa ve sivil toplum üç farklı etkinlik alanı olarak öne çıkmaktadır ve sivil toplum devletin temsil ettiği politika alanı ve bireylerin ekonomik etkinliklerinin alanı olan piyasa alanı dışındaki üçüncü alandır (Erdoğan-Tosun, 2005a). Lakin belirtmek gerekir ki bugünün sorunlarını çözmek için ne piyasa mekanizması ne planlayıcı devlet ne de sivil toplum tek başına çözüm merciidir (Battaglini vd., 2001'e atfen Erdoğan-Tosun, 2005a, s. 30). Denge sürekli değiştiği için devlet, sivil toplum ya da piyasa tek başlarına etkin olamamakta ve her biri diğer ikisine daima ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla bu üç alanın birlikte ve uyum içinde bir arada var olması gerekir. Lakin, kişilerin kamusal alanda ve örgütsel hayatta eşit bir şekilde var olmaları, ekonomik hayatın regülasyonu ve toplumda güven hissinin sağlanması ve temel insani haklardan yararlanılmasını sağlayacak yasaların yapılması hükümetlerin sorumluluğudur. Unutulmamalıdır ki iyi hükümetler iyi vatandaşlar yaratır (Edwards, 2004). Öte yandan iyi hükümetlerin yaratılması için de iyi vatandaşlara ihtiyaç vardır. Dolayısıyla sivil ve demokratik bir toplumun inşası için devlet ve vatandaşlar eşit şekilde sorumludur.

Gerçek otonomi vatandaşların, kendilerini ilgilendiren ve kendi yakın çevreleriyle ilgili kararlara katılımı sağlandığında anlam kazanır ve en iyi bu seviyede başarılabilir (Machperson, 1977). Tekrar hatırlamak gerekirse radikal demokrasi vatandaşların siyasete ve genel olarak kamusal hayata aktif katılımını sivil erdemlerinin ve kendi farkındalıklarının gelişmesi açısından hayati olarak görmekteydi. Radikal demokrasi bireylerin siyasete katılımını demokratik sistemin

meşruiyeti için gerekli görmektedir (Machperson, 1977). Demokrasinin radikal anlayışı ile desteklendiğinde siyasi olarak ilgili ve dikkatli vatandaşlar ve sivil toplum örgütü üyeleri arttıkça, kamusal tartışmalar ve temsilcilerin hesap verebilir eylemlerde bulunmaları için üzerlerinde hissedecekleri baskı da artacaktır (Beetham, 1994).

Kamusal alan iyi toplumun yaşadığı/yaşayabileceği problemler için potansiyel çözümlerin üretildiği alanlar yarattıkları ve seçmenleri harekete geçirerek fikirlerini desteklemelerine olanak sağladıkları için çok önemlidirler. Kamusal alanlar örgütlerin çıkarlarını ve amaçlarını dile getirebilecekleri alanlar yaratır, gruplar arasında görülen farklılıkların çözümünü sağlar ve adil ve demokratik oydaşmayı meşru kılar (Edwards, 2004). Bununla birlikte kamusal alan devlet ve/veya piyasa tarafından manipüle edilebilir/edilmiş olabilir. Bu gerçeğe dikkat çeken Herzog (2000) ilkeli akılcı tartışmanın başından beri devletin manevralarıyla ve siyasi entrikalarla zehirlenmiş olduğunu iddia etmektedir.

Kamusal alanın zehirlendiği iddiası temelini Marx'ın yazılarından almaktadır. Marx, sivil toplumun daha rafine davranışlara sahip insanlardan ve değiş tokuşa dayalı bir ilişki içinde birbirine bağımlı insanlardan oluşmadığına inanıyordu. Ona göre sivil toplum daha çok, üretim araçlarının sahiplerinin, mülkiyetten yoksun nüfusun çoğunluğunu kölelik altında tutmak için baskı kullandığı bir toplumdur. Toplumun mülk sahibi ve mülksüz gruplara ayrılması ve üretim arasındaki bağlantılar sivil toplumu ayırt eden özelliklerdir. Buradan hareketle Marxist-Leninistler kendilerini sivil toplumun düşmanı olarak görmüşlerdir (Shils, 1991, s. 6-8). Öte yandan sivil toplumu kamusal alan olarak gören düşünce, Marx'ın düşüncelerinin etkisiyle geliştirilmiş olsa da kamusal alan söylemi marksizmin eleştirel düzeyde yeniden inşa edilmeye çalışıldığı Frankfurt okuluna dahil olan düşünürlerce geliştirilmiştir (Kellner, 1989). Buradan hareketle eleştirel teorisyenler için sağlıklı bir sivil toplum, ortak anlamlar aracılığıyla üyeleri tarafından yönlendirilen bir toplumdur. Sağlıksız bir sivil toplum ise güç, para ya da her ikisi tarafından sömürgeleştirilmiş toplumdur (Chambers, 2002).

Kamusal alan kavramı, sivil toplum üyelerinin ortak işlerini, her birinin özel çıkarlarını aşan kolektif söylem yoluyla koordine etme kapasitelerini ifade eder (Calhoun, 2001). Bu kapasitenin manipüle edilememesi ve etkin bir sivil toplumun varlığı için bağımsız ve çeşitlenmiş medya büyük bir rol oynar. Bağımsız ve çeşitlenmiş medya çok yönlü kamusal tartışmalar için bir alan sağlar ve böylece olası katılımcıların dışlanması engellenmiş olur (Cohen, 1989). Ayrıca böyle bir medya karar alıcıların eylemleri karşısında bir gözlemci rolü (*watchdog*) de görecektir. Toplum Fraser'ın (1990) belirttiği gibi 'madun karşı-kamuları' da içermektedir. Etkin bir kamusal alan kamuyu oluşturan tüm parçaların etkin bir şekilde varlıklarını devam ettirebildikleri, birbirleri arasında bir güç dengesinin sağlandığı durumlarda var olur. Bir toplumda sınırlanan kimlikler, sınıflar, söylemler ve fikirler varsa orada kamusal alan işler halde değildir (Young, 2000). Dolayısıyla toplumun sivil demokratik değerlerin üretilebilmesi için güçlü olması ve bu gücün onu oluşturan tüm parçalara adil bir biçimde dağıtılmış olması gerekmektedir. Eğer toplum sivil demokratik değerleri üretecek kadar güçlü değilse ya da devlet ile sivil toplum arasındaki ilişkide devletin baskıcı tutumu artarsa demokrasi biçimselliğe kayacak ve içeriğini kaybetme tehlikesiyle

karşı karşıya kalacaktır (Erdoğan-Tosun, 2005b). Dolayısıyla kamusal alan yalnızca bir müzakere, katılım ve dolayım alanı değil aynı zamanda “çoğulculuk ethosunun yaşama geçirildiği mekândır” (Keyman, 2005, s. 113). Aslında, sivil toplum ne kadar çeşitliyse, kamusal alan da o kadar eleştirel olacaktır. Çeşitlilik de demokrasinin bekçi köpeğidir ve sonuçların birçok farklı perspektiften görülmesini ve test edilmesini sağlar (Chambers, 2002, s. 100).

Bununla birlikte etkin bir sivil toplum ve güçlü bir demokrasi için yalnız başlarına hem örgütsel hayat hem kamusal alan hem de iyi toplum eksik ve kusurludur. Yan yana durduklarında ise birbirlerinin güçlü yanlarını ve zayıflıklarını uyumlu bir hale getirme ve böylece birbirlerinden faydalanma şansları vardır. Kapsayıcı ve iyi eklemlenmiş/çok boğumlu bir örgütsel hayat iyi bir toplum için harekete geçirici bir güç olabilir. İyi toplumun başarımları da bağımsız ve demokratik bir örgütsel hayata temel teşkil eder. Lakin işler bir kamusal alan olmadan ikisi de mümkün değildir çünkü işler bir kamusal olan olmadığında örgütler iyi toplumun araçlarını ve amaçlarını tanımlayacak bir alana sahip olamazlar (Edwards, 2004).

Demokratik bir hükümet sisteminin başarılı olabilmesi için eski demokrasilerin sahip olduğu fakat yeni demokrasilerin de sahip olması gereken bir takım ön şartlar vardır. İşleyen bir devlet, etkin bir kamu yönetimi, minimum seviyede de olsa bir millet birliği, devlet yönetimiyle çoğunluğun inandığı din arasındaki ayrım ve tutarlı bir ekonomi. Ayrıca eski demokrasilerde hukukun üstünlüğü ilkesi seçim demokrasisinden de önce oturmuştu, hukukun üstünlüğü ilkesi olmadan seçim demokrasisi bile yapmacık hale gelir (Beetham, 2005). Son olarak, demokratik yönetim, modern bürokratik devletin yalnızca hukukun üstünlüğü ilkesince denetlenmesi anlamına gelmez. Alttan denetimi sağlayan, karar alma süreçlerine katılımı gerçekleştiren bir ‘kamusal iletişim mekânı’ demokratik bir yönetim için gereklidir. Yani devlet iktidarının meşruluğu sadece yasalara değil diyalog ve iletişime dayalı rasyonellik anlayışı üzerine kurulmuş normatif ilkelerce değerlendirilmelidir (Keyman, 2005).

Edwards’ın (2004) belirttiği gibi etkin bir sivil toplum için öncelikle örgütsel ekosistemdeki boşluklar ve zayıflıklar düzeltilmelidir. Eğer örgütsel ekosistem kendiliğinden zayıf ve eksik ise orada sivil toplum güçsüz ve çelimsizdir. Örgütsel ekosistem işler hale geldiğinde ya da işler bir örgütsel ekosistemin varlığı, sivil ve demokratik bir toplum için bir ön koşul olsa da yeterli olmayacaktır. Bu örgütsel hayatın ‘iyi’ olan her ne ise o ‘iyi’ ye yöneltilmesi gerekmektedir. Devletten özerk bir örgüt bünyesinde üyeliğin gönüllü olması, gönüllü üyeler arasındaki iş birliğinin muazzam olması o örgütün ‘sivil’ bir örgütlenme olması için yeterli değildir. Burada devreye iyi toplum vizyonu girmekte ve sivil ve demokratik bir toplumu oluşturacak harca mayasını eklemektedir. Bu maya ayrımcılığın ortadan kaldırılması, demokrasinin yeniden canlandırılması, sefaletin azaltılması gibi normatif hedeflerdir. Bununla birlikte iyi toplum anlayışları, araçlar ve amaçlar birbirleriyle mücadele ve çatışma içinde olan bakış açıları ortaya çıkarır. Normatif değerlerde farklılaşma olabileceği gibi, normatif değerlere nasıl ulaşılabileceği noktasında da farklı görüşlerin olması doğaldır. Bu farklı bakış açılarının demokratik bir şekilde bir arada bulunması ve mümkünse konsensüsün sağlanması için ise ihtiyacımız olan işler bir kamusal alandır. Kamusal alanın yokluğunda farklılıklardan ortaklıklar yaratılamaz. İşleyen

bir kamusal alan varsa sosyal ve ekonomik hayatı düzenleyen politikalara, norm ve kurallara farklılıklardan yaratılan ortaklıklar çerçevesinde ulaşılacaktır.

6. Sonuç

Günümüzde demokratik toplumun göstergesi sayılan çoğulculuk, hoşgörü ve hukukun üstünlüğü gibi kriterler, aynı zamanda sivil toplum anlayışının bünyesinde bulunan kriterlerdir (Caniklioğlu, 2007, s. 94). Bu anlamda demokrasi 'sivil toplum' aidiyetli bir kavramdır (Çağlar, 1993, s. 268). Sivil toplum modern dünyada ister ulusal ister uluslararası seviyede olsun aktif siyasi katılım noktasında en önemli alanı sağlar (Beetham, 2005, s. 122). Sivil toplum savunucularının bir kısmı için bağımsız bir sivil toplumun kazanılması, sağlıklı bir demokrasi için önkoşuldur ve nispeten ya da tamamen yokluğu, çeşitli çağdaş sosyo-politik hastalıkların bir nedeni ve/veya etkisi olarak sık sık ileri sürülmektedir. Bununla birlikte verili bir toplum için 'demokrasi'nin ve 'sivil'liğin varlığı 'sivil' ve 'demokratik' bir toplumu kendiliğinden var kılamaz. Bu çalışmanın tartıştığı şekilde öncelikle sivil toplumun sivilliğinin Edwards'ın (2004, s. 2-4) özellikle vurguladığı gibi hem bir isim (toplumun bir kısmı), hem bir sıfat (toplumun bir türü olarak) hem de sosyal mücadelenin gerçekleştiği bir alan (kamusal alan) olarak bahsi geçen verili toplum için anlamlı olması gerekmektedir.

Demokratik bir sivil toplum için de demokrasinin liberal kuram yok sayılmadan radikal bir şekilde de algılanıyor olması gerekmektedir. Yukarıda açıklandığı şekliyle katılım ve müzakere köklerini radikal demokrasi kuramından alan ve sivil toplumun demokratikliğinin sağlanması için olmazsa olmaz bir durumu ifade etmektedir. Çünkü işleyen bir demokrasi ve güçlü bir sivil toplum için öncelikle güçlü vatandaşlara ihtiyaç vardır. Barber'ın (1984, s. 232) belirttiği gibi bireyler ancak doğrudan katılım hakkıyla vatandaş olabilirler ve siyasi sistem katılımcı bir demokrasiye dönüşebilir (Machperson, 1977). Katılım olanaklarının varlığı örgütsel hayatın gücüyle doğrudan ilgilidir. Bir diğer ifadeyle, 'sivil' ve 'demokratik' bir toplum ancak, ahlaki ve medeni amaçları olan güçlü bir ekosistemin var olduğu ve bu ekosistemin de özgür ve demokratik bir kamusal alan içinde işlediği yerlerde var olabilir. Aksi halde örgütsel hayatın zayıf olduğu ama iyi toplum vizyonu ve işleyen bir kamusal alanın olduğu durumlarda insanlar fikirlerini etkili bir şekilde kamusal alana taşıyamayacaklar, örgütsel hayatın güçlü olduğu ama iyi toplum vizyonundan yoksun olan bir toplumda bir kamusal alan olsa da güçlü olanlar zayıf olanları ezebilecek, iyi toplum vizyonuna sahip güçlü bir örgütsel hayat işleyen bir kamusal alanın yokluğunda farklı görüşler arasında ortaklıkları ve konsensüsü yaratamayacaktır.

Sivil toplumun her tezahürü için temelde onu besleyecek iki adım atılmalıdır. Birincisi örgütsel hayat, kamusal alan ve iyi toplum arasındaki etkileşimi sağlayacak ön koşulların güçlendirilmesi: eşitsizliğin ve ayrımcılığın her türüsüne karşı çıkarak, insanlara aktif vatandaşlar olmaları için daha çok araç temin ederek, politikayı katılımın daha çok destekleneceği bir hale getirmek için reforma tabi tutarak, örgütlerin bağımsızlığını ve iletişim yapılarını garanti altına alarak, kurumlar arasında ortaklığı, müttefikliği ve koalisyonu sağlayacak güçlü bir zemin inşa etmek;

ikincisi, vatandaşların iyi toplum uğruna, kamusal alan aracılığıyla aktif olarak eyleyebilecekleri örgütsel hayattaki yenilikleri destelemek (Edwards, 2004). Ayrıca yoksulluk ve eşitsizlik önlenerek üç bakış açısının savunuları da daha anlamlı hale gelir. Hükümetlerin örgütsel hayatı ve kamusal alanın bağımsızlığını; hesap verebilirlik, saydamlık, diyalog ve tartışmanın sağlanması için bir araç olarak fonksiyonlarını yerine getirebilmeleri adına, garanti altına alma mecburiyeti vardır. Bu mecburiyet en iyi şekilde medeni ve siyasi hakların hukuki olarak korunması, ifade özgürlüğünün ve örgütlenme özgürlüğünün benimsenmesi, vatandaş katılımının ve bağımsız medyanın var olmasına olanak sağlayacak çerçevenin hazırlanması ile olur.

Kaynakça

- Ağaoğulları, M. A. (2009). Kent Devletinden İmparatorluğa (6. Baskı). İmge Kitapevi.
- Balibar, E. (2018). Demokrasinin Demokratikleşmesi'nden Bahsetmemiz Gerekir. <https://gazetekarinca.com/demokrasinin-demokratiklesmesinden-bahsetmemiz-gerek-etienne-balibar/>
- Barber, B. (1984). Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age. University of California Press.
- Beetham, D. (1994). Defining and Measuring Democracy. Sage.
- Beetham, D. (2005). Democracy: A Beginner's Guide. One World Publication.
- Beetham, D. (2006). Demokrasi ve İnsan Hakları (1. Baskı). Liberte Yayınları.
- Benhabib, S. (1992). Models of Public Space: Hannah Arendt, the Liberal Tradition and Jürgen Habermas. İçinde C. Calhoun (Ed.), Habermas and Public Space (ss. 73-98). The MIT Press.
- Berg, B., & Lune, H. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (1. Baskı). Eğitim Yayınevi.
- Boyer, H. C. (1993). Practical Citizenship and the GOOD Society. The Newsletter of PEGS, 3(2), 9-10.
- Calhoun, C. (2001). Civil Society and the Public Sphere: History of the Concept. İçinde International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences (ss. 701-706). Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.03070-1>
- Caniklioğlu, M. D. (2007). Sivil Toplum ve Türkiye Demokrasisindeki İz Düşümleri (1. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Cavallar, G. (2012). Cosmopolitanisms in Kant's philosophy. Ethics & Global Politics, 5(2), 95-118. <https://doi.org/10.3402/egp.v5i2.14924>
- Chambers, S. (2002). A Critical Theory of Civil Society. İçinde Simone Chambers & W. Kymlicka (Ed.), Alternative Conceptions of Civil Society (ss. 90-110). Princeton University Press.
- Champlin, D. P., & Knoedler, J. T. (2005). Whither, or Wither, the Good Society? Journal of Economic Issues, 39(2), 455-463. <https://doi.org/10.1080/00213.624.2005.11506823>
- Cohen, J. (1989). Deliberation and Democratic Legitimacy. İçinde A. P. Hamlin & P. Pettit (Ed.), The Good Polity Normative Analysis of the State (ss. 17-34). Basil Blackwell.
- Çağlar, B. (1993). "Hukuk"la Kavranan "Demokrasi ya da "Anayasal Demokrasi". Anayasa Yargısı Dergisi, 10, 233-276.
- Çaha, Ö. (2005). Sivil Toplum Üstüne (EDAM, Ed.; ss. 9-22). Kaknüs Yayınları.
- Çaha, Ö. (2016). Demokrasi (H. Çetin, Ed.; ss. 297-355). Orion Kitapevi.
- Dahl, R. (2017). Demokrasi Üzerine (4. bs). Phoenix Yayınevi.
- Dahlberg, L. (2004). The Habermasian Public Sphere: A Specification of the Idealized Conditions of Democratic Communication. Studies in Social and Political Thought, 1-18.
- De Tocqueville, A. (2016). Amerika'da Demokrasi (1. bs). İletişim Yayınları.

- Diamond, L. J. (1994). Toward Democratic Consolidation. *Journal of Democracy*, 5(3), 4-17. <https://doi.org/10.1353/jod.1994.0041>
- Diamond, L. J. (1999). *Developing democracy: Toward consolidation*. Johns Hopkins University Press.
- Dlabac, O. (2014). Assessing liberal and radical democracy and its political support: A comparative analysis at the subnational level of the swiss cantons. <https://doi.org/10.5167/UZH-104929>
- Dryzek, J. S. (2002). *Deliberative Democracy and Beyond: Liberals, Critics, Contestations* (1. bs). Oxford University Press/Oxford. <https://doi.org/10.1093/019925043X.001.0001>
- Edwards, M. (2004). *Civil Society*. Blackwell Publishing.
- Elliott, A. (2014). Structuration theories: Giddens and Bourdieu. İçinde A. Elliott (Ed.), *Routledge Handbook of Social and Cultural Theory* (ss. 56-74). Routledge.
- Erdoğan-Tosun, G. (2005a). Birleştirici Demokrasi Devlet-Sivil Toplum İlişkisinin Yeniden Yapılandırılması İçin Bir Analiz Aracı Olabilir Mi? İçinde EDAM (Ed.), *Sivil Toplum ve Demokrasi* (ss. 23-54). Kaknüs Yayınları.
- Erdoğan-Tosun, G. (2005b). Türkiye'de Devlet Sivil Toplum İlişkisi ve Demokrasinin Pekiştirilmesinin Önündeki Engeller. İçinde EDAM (Ed.), *Sivil Toplum ve Demokrasi* (ss. 123-144). Kaknüs Yayınları.
- Etzioni, A. (2000). Creating Good Communities and Good Societies. *Contemporary Sociology*, 29(1), 188-195.
- Fraser, N. (1990). Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy. *Social Text*, 25/26, 56. <https://doi.org/10.2307/466240>
- Habermas, J. (1996). *Between facts and norms: Contributions to a discourse theory of law and democracy*. MIT Press.
- Held, D. (2006). *Models of democracy* (3. ed). Stanford Univ. Press.
- Herzog, D. (2000). *Poisoning the Minds of the Lower Orders*. Princeton University Press.
- Heywood, A. (2011a). *Siyaset* (5. bs). Adres Yayınları.
- Heywood, A. (2011b). *Siyasi İdeolojiler* (4. bs). Adres Yayınları.
- Howard, M. M. (2010). Civil Society and Democracy. İçinde H. K. Anheier, S. Toepler, & R. List (Ed.), *International Encyclopedia of Civil Society* (ss. 186-191). Springer.
- Jenei, G., & Kuti, E. (2008). The Third Sector and Civil Society. İçinde S. Osborne (Ed.), *The Third Sector in Europe* (ss. 9-25). Routledge, Taylor and Francis Group.
- Karpat, K. (2017). *Türk Demokrasi Tarihi* (9. bs). Timaş Yayınları.
- Kellner, D. (1989). *Critical theory, Marxism, and modernity*. Johns Hopkins University Press.
- Keyman, F. (2005). Kamusal Alan, Sivil Toplum ve Demokrasi. İçinde EDAM (Ed.), *Sivil Toplum ve Demokrasi* (ss. 99-122). Kaknüs Yayınları.
- Keyman, F. (2006). Türkiye'de Sivil Toplumun Serüveni (1. bs). Sivil Toplum Geliştirme Merkezi.
- Kocka, J. (2004). Civil society from a historical perspective. *European Review*, 12(1), 65-79. <https://doi.org/10.1017/S106.279.8704000067>
- Kyriazis, N., Economou, E. M. L., & Zachilas, L. (2012). Direct Democracy And Social Contract In Ancient Athens. <https://doi.org/10.5281/ZENODO.1061308>
- Laine, J. (2014). Debating Civil Society: Contested Conceptualizations and Development Trajectories. *International Journal of Not-for-Profit Law*, 16(1), 59-77.
- Lang, S. (2014). *NGOs, civil society, and the public sphere* (1., paperback ed). Cambridge Univ. Press.
- Machperson, C. B. (1977). *The Life and Times of Liberal Democracy*. Oxford University Press.

- O'Donnell, G. A. (2004). Why the Rule of Law Matters. *Journal of Democracy*, 15(4), 32-46. <https://doi.org/10.1353/jod.2004.0076>
- Punch, K. (2016). *Sosyal Araştırmalara Giriş* (4. bs). Siyasal Kitapevi.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and revival of American Community*. Simon and Schuster.
- Roepke, W. (1995). *The Moral Foundations of Civil Society*. Routledge.
- Roßteutscher, S. (2002). Advocate or Reflection? Associations and Political Culture. *Political Studies*, 50(3), 514-528. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.00382>
- Rousseau, J. J. (1994). *Social Contract*. İçinde C. Betts (Ed.), *The Social Contract* (ss. 3-42). Oxford University Press.
- Sancar, M. (2008). "Devlet Akli" Kısacında Hukuk Devleti (4. bs). İletişim Yayınları.
- Sarıbay, A. Y. (2009). *Türkiyede Demokrasi ve Sivil Toplum*. İçinde E. Kalaycıoğlu & A. Y. Sarıbay (Ed.), *Türkiyede politik Değişim ve Modernleşme* (ss. 645-665). Dora Yayın Dağıtım.
- Sartori, G. (2014). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*. Sentez Yayıncılık.
- Schemeil, Y. (2000). Democracy Before Democracy. *International Political Science Review*, 21(2), 99-120.
- Schumpeter, J. A. (1952). *Capitalism, Socialism and Democracy*. Anwin University Books.
- Seligman, A. B. (1998). Between Public and Proivate. *Society*, 35(3), 28-36.
- Shils, E. (1991). The Virtue of Civil Society. *Government and Opposition*, 26(1), 3-20.
- Şenel, A. (2013). *Siyasal Düşünceler Tarihi* (4. bs). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Taylor, C. (1990). Modes of Civil Society. *Public Culture*, 3(1), 95-118.
- Touraine, A. (2015). *Demokrasi Nedir?* (6. bs). Yapı Kredi Yayınları.
- Türköne, M. (2005). Devletli Sivil Toplum. İçinde EDAM (Ed.), *Sivil Toplum ve Demokrasi* (ss. 89-98). Kaknüs Yayınları.
- Walzer, M. (1998). The Idea of Civil Society A Path to Social Reconstruction. İçinde E. J. Dionne (Ed.), *Community Works: The Revival of Civil Society in America* (ss. 123-143). Brooking Institute.
- Warren, M. (2001). *Democracy and Association*. Princeton University Press.
- White, G. (1994). Civil Society, Democratization and Development (1): Clearing the Analytical Ground. *Democratization*, 1(3), 61-72.
- Winer, M. L. (2008). Tikkun Olam: A Jewish Theology of "Repeiring the World". *Teology*, 111(864), 433-441.
- Young, I. (2000). *Inclusion and Democracy*. Oxford University Press.

How Can a ‘Civil’ and a ‘Democratic’ Civil Society Be Possible?

Erdi TOPÇUOĞLU*

The main goal of this theoretical study is to answer how and under what conditions a “civil” and “democratic” civil society can exist. Yet, the study should only be viewed as an attempt to comprehend. The qualitative research method is used in this study. The research method used can also be described as secondary research. According to Punch (2016, p. 15), scientific research aims to explain the data. The explanation focuses on the ‘how’ and ‘why’ of the event and/or phenomenon. On the other hand, to answer the ‘how’ and ‘why’ questions, the ‘what’ question must be answered first. Therefore, a good examination of both the concept of civil society and the concept of democracy, and the determination of ‘what’ these two concepts are, become sine qua non for the attempt to analyze the problematic at the end of the study.

It is possible to find a good deal of definitions of civil society. Parallel to these definitions, we can summarize the characteristics of civil society as follows (Çaha, 2005, pp. 15-16): (1) The relations between the state and society are regulated according to legal norms and the state is managed by civil society under the shadow of law. (2) Natural law constitutes the basic reference of all legal regulations. (3) Community goals consist of a differentiated structure. (4) Social groups are free to organize for any purpose, and the reason for their organization is to defend the interests of the group members. (5) Social groups are autonomous and independent from the state. Yet, even in its current usage, it is seen that the concept has different meanings in different perceptions, in different cultures and in different countries (Kocka, 2004, p. 65). However, in discussions of civil society, or in different perceptions of civil society, three different schools stand out in general. These are (1) civil society as associational life, which sees civil society as a part of society, (2) civil society as good society, which sees civil society as a form of society. and (3) civil society as a public sphere, which provides an opportunity for negotiation, dialogue and communication within the society. In general, the first two schools of thought come to the fore because they converge on a fundamental point – it is assumed that a healthy organizational life contributes to the ‘good society’ and even produces it – while the public sphere is neglected (Lang, 2014, p. 34).

Democracy, on the other hand, in its simplest form, is a decision-making method in which all members of a group, community or society have an equal say and have equal rights in the

* Bartın University, Bartın, Türkiye, E-mail: etopcuoglu@bartin.edu.tr ORCID: 0000-0002-3596-3611

evaluation of their ideas (Beetham, 2005, p. 2). The origin of the term can be traced back to Ancient Greece. Derived from the Greek word *kratos* meaning power or rule, and *demos* meaning people, the term democracy can simply be defined as ‘rule by the people’ (Heywood, 2011a, p. 102). According to Joseph Schumpeter (1952, p. 269), ‘democracy is a political decision-making mechanism in which individuals come to power by popular vote at the end of a competition.’ Although definitions of democracy are gathered at the point of “rule of the people by the people” (Çaha, 2016, p. 197), the questions of who the people will consist of, how they will govern, and what will be the limits of this administration reveal different forms of democracy and different definitions of democracy. While Schumpeter’s definition limits democracy to an ‘representative election’, according to the first definition, democracy is more broadly ‘rule by the people’. In this article, democracy is analyzed by comparing liberal and radical democracy theories.

Although there is no consensus in the literature on the fact that civil society will always contribute positively to democracy, it can be said that the idea that civil society is beneficial to democracy is shaped on two basic assumptions. The first assumption is the view that emphasizes the positive effects of participation in civil society, which is echoed in the works of Robert Putnam, and argues that this effect will create a more peaceful, harmonious and more democratic society. The second basic approach, which argues that civil society will make positive contributions to democracy, is the ‘institutionalist approach’, led by Theda Skocpol, which argues that civil society provides a resource that affects political and economic developments, and thus benefits both individuals and society.

Pluralism, tolerance, and the rule of law, which are considered as the indicators of a democratic society today, are also criteria within the understanding of civil society (Canikliolu, 2007, p. 94). In this sense, democracy is a concept of ‘civil society’ (alar, 1993, p. 268). In the modern world, civil society is the most important arena for active political participation, whether at the national or international level (Beetham, 2005, p. 122). For some civil society advocates, the establishment of an independent civil society is a prerequisite for a healthy democracy, and its absence is frequently cited as a cause and/or effect of various contemporary socio-political ills. However, the existence of ‘democracy’ and ‘civility’ for a given society does not imply the existence of a ‘civil’ and ‘democratic’ society. First and foremost, as Edwards (2004, p. 2-4) emphasizes, civility is both a noun (a part of society), an adjective (as a type of society), and a space (public) where social struggle takes place. It should be relevant to the given society.

For a democratic civil society, democracy must be perceived in a radical way without ignoring liberal theory. As explained in the article, participation and negotiation is an indispensable condition for the democracy of civil society, which takes its roots from the theory of radical democracy. For a functioning democracy and a strong civil society, strong citizens are needed. As Barber (1984, p. 232) states, individuals can only become citizens with the right of direct participation and on this basis the political system can turn into a participatory democracy (Machperson, 1977, p. 112). The existence of participation opportunities is directly related to the power of organizational life. In other words, a ‘civilian’ and a ‘democratic’ society can only exist

where there is a strong ecosystem with moral and civic purposes and this ecosystem operates in a free and democratic public space. Otherwise, in cases where the organizational life is weak but there is a good society vision and a functioning public sphere, people will not be able to effectively convey their ideas to the public sphere. A strong organizational life with a vision of society will not be able to create partnerships and consensus among different views in the absence of a functioning public sphere.

For every manifestation of civil society, two steps must be taken that will basically improve it. The first is to strengthen the preconditions that will ensure the interaction between organizational life, public sphere, and good society. These preconditions can be listed as these: (1) to oppose all forms of inequality and discrimination, (2) to provide people with more tools to be active citizens, to reform policy to make participation more supportive, (3) to ensure the independence of organizations and their communication structures, (4) to ensure partnership, alliance, and inter-institutional partnerships. The second is to support innovations in organizational life that citizens can act actively for the sake of good society through the public sphere. In addition, the advocacy of the three perspectives becomes more meaningful by preventing poverty and inequality.